

Cuprins

<i>Abrevieri și sigle</i>	6
<i>Prefața editorului – Françoise Thom</i>	7
<i>Nota editorului – Françoise Thom</i>	13
În umbra lui Stalin	21
NKVD	73
Hitler	96
Război	137
„Pace”	195
Stalin	242
Oamenii din jurul lui Stalin	267
Bomba	299
Deziluzie	332
Marele plan al lui Stalin	379
Prima destalinizare	427
Căderea	454
Cine a fost tata?	472
Epilogul autorului	497
Apendice. Republicile transcaucaziene	
după schimbările din 1937	499
<i>Bibliografie și surse folosite la redactarea notelor</i>	505
<i>Note biografice</i>	512
<i>Indice de nume</i>	529
<i>Indice de locuri</i>	539

Prefața editorului

După prăbușirea comunismului și deschiderea parțială a arhivelor sovietice, istoricii URSS și ai comunismului s-au bucurat de o perioadă de euforie. Urma să aflăm în sfârșit ce se întâmplase în străfundurile sfinxului, secretele bine păzite ale Kremlinului aveau să fie dezvăluite celor de afară... Aceste așteptări s-au împlinit numai în parte. Arhivele sovietice puse la dispoziție au fost de fapt mult mai grăitoare în ceea ce privește mecanismele periferice ale regimului și funcționarea aparatelor birocratice care au înflorit în jurul nucleului întunecat al Comitetului Central decât în ceea ce privește miezul mașinăriei totalitare, mai ales de pe vremea când aceasta a atins perfecțiunea, spre sfârșitul anilor 1930. În general, a rămas aceeași creatură misterioasă dintotdeauna, o stridie care nu se lasă desfăcută. Știm foarte puțin despre Biroul Politic din anii 1940-1950, fie din cauza capriciilor politicii rusești cu privire la desecretizarea arhivelor, fie, mai degrabă, din pricina dorinței conducătorilor sovietici de a ascunde posterității resorturile cele mai intime ale comportamentului lor, sau din cauza operațiunilor succesive de curățare a arhivelor desfășurate de succesorii lui Stalin, nerăbdători să șteargă orice urmă a crimelor săvârșite de ei.

Acesta este contextul în care trebuie să judecăm valoarea unei mărturii precum cea a lui Sergo Beria. Povestea spusă de fiul celui pe care oamenii l-au numit „măcelarul lui Stalin” ne poartă, pe parcursul mai multor ani, drept în inima cercului îngust în care se hotăra tot ce mișca în URSS și într-o mare parte a lumii. Fiind multă vreme mâna dreaptă a lui Stalin, Beria deține cheia multor secrete ale Biroului Politic. Asemenea lui Eichman și Mengele în cazul naziștilor, el simbolizează cele mai mari abuzuri comise de comuniști în propria țară și în afara ei. Numele lui trezește încă o ură neînduplecată în inimile multora din Vestul și Estul Europei, iar imaginea lui publică este cea a unui șef de spioni sadic, cu bice în birou, obișnuit să colinde cu mașina bulevardele măturate de vânt ale Moscovei în căutare de femei. Această combinație de libido insașiabil egalat de o ambiție fără scrupule, o cruzime cumplită și un temperament exploziv a fost cea care l-a deosebit cu adevărat de ceilalți membri ai Biroului Politic. După ce l-a otrăvit – zic unii – pe Stalin când acesta a devenit infirm

pe 5 martie 1953, Beria a unit, a doua zi, serviciile interne și externe de securitate sub comanda sa, într-o mișcare menită să-l desemneze ca succesor al lui Stalin. Dacă colegii săi nu l-ar fi dat jos după o sută de zile, arestându-l, judecându-l și executându-l sub acuzația de a fi fost, printre altele, spion britanic, omul considerat geniul rău al lui Stalin ar fi părut, la vremea respectivă, destinat să ia locul fostului stăpân și să-l întreaacă în cruzime.

Fără îndoială că Stalin nu avusese nevoie de instigarea lui Beria ca să înceapă procesul de colectivizare, să-i deporteze pe culaci (chiaburi), să-i omoare prin înfometare pe ucraineni, să însceneze procesele și să organizeze Marea Teroare din 1937. Beria a pus însă în mod serios umărul la săvârșirea acelor grozăvii la nivel local, pe când era încă șef de partid în Georgia. Organizase și condusese teroarea în propriul fief, unde perioada 1937-1938 a lăsat amintiri înspăimântătoare. Tortura era practică pe scară largă, existând mai multe mărturii cu privire la desfășurarea unor ședințe de tortură conduse de Beria în persoană la Tbilisi și, ulterior, la Moscova. Când, la sfârșitul lui 1938, a luat locul rusului Ejov la șefia NKVD, Beria a pus capăt Marii Terori (evident, la porunca lui Stalin), eliberând un mare număr de deținuți, fără a înceta însă să practice represiunea și teroarea. El este cel care a organizat masacrarea ofițerilor polonezi la Katyn în primăvara lui 1940, asasinarea lui Troțki, deportările și aplicarea măsurilor represive în timpul războiului. A rămas șef al NKVD până în ianuarie 1946, când poate chiar Stalin începuse să se teamă de omul pe care îl crease și i-a ordonat să se dedice construirii bombei atomice și administrării unor sectoare vitale ale economiei sovietice. Mărturiile mai confirmă răpirea unor femei și ceea ce oamenii din Tbilisi numeau „obiceiurile de sultan” ale lui Beria.

Dar ceea ce este cel mai interesant la aceste amintiri este și motivul pentru care ele trebuie citite cu multă grijă. Sergo Beria a crescut într-o lume a minciunilor și jumătăților de adevăr, minciuni cu atât mai inextricabile cu cât adevărul era mai greu de crezut. Asemenea tuturor celor din generația lui, a fost expus la convingeri ideologice supraréaliste. La aceasta s-a adăugat poziția tatălui său, ale cărui activități abia dacă erau menționate în familie, dar ale căror ecouri nu se poate să nu fi ajuns la urechile fiului. Mai înainte de toate însă, era personalitatea ambiguă a lui Lavrenti Beria însuși: în afară, un slujitor eficient al regimului sovietic, dar unul a cărui principală pasiune pare a fi fost aceea de a nutri o ură profundă față de compatriotul său georgian, Stalin. Cufundat de la vârsta cea mai

fragedă într-o lume a amăgirilor, tânărul Sergo s-a refugiat el însuși în certitudinile inimii sale. Acest fiu-model era împărțit în două, între mama care-l idolatriza încă pe Stalin, încercând să-l protejeze pe Sergo de cruda realitate, și tatăl care reușea tot mai puțin să-i ascundă scârba provocată de dictator, iar această ambivalență marchează opera pe care o avem în față. Judecarea și execuția tatălui său la comanda lui Hrușciiov în 1953, la câteva luni după moartea lui Stalin, și discreditarea lui ulterioară au reprezentat o lovitură puternică din care Sergo Beria nu și-a mai revenit cu adevărat niciodată. În cartea de față, el vorbește ca și cum s-ar afla în fața unor jurați imaginari în măsură să judece. Toată viața lui, el a căutat să joace rolul martorului apărării – devenind mai întâi un cetățean sovietic exemplar, care construia rachete militare pentru omul care provocase prăbușirea tatălui lui, apoi, după *perestroika*, dând publicității propria versiune, uneori foarte subiectivă, a faptelor petrecute și îndeosebi a acelor lucruri de care tatăl său era acuzat. Acesta este unul dintre motivele pentru care o parte integrantă a acestei cărți o constituie vastul aparat de note ce confirmă sau contrazic, după caz, mărturia lui Sergo Beria.

Mărturia lui Sergo Beria face parte de asemenea din acele nesfârșite și meschine dezbinări ale comuniștilor – sau, de altfel, ale susținătorilor oricărui regim totalitar eșuat – ce aruncă vina unii pe alții dezvăluind acele părți ale adevărului care le convin. Atât Svetlana Allilueva, fiica lui Stalin, cât și Hrușciiov și-au scris memoriile. Cele ale lui Sergo sunt probabil ultimele care vor apărea de la o persoană aflată în cercul lui Stalin. Beria este perceput astăzi în conformitate cu istoria scrisă de Hrușciiov. Însuși Hrușciiov a fost cel care, din motive evidente, l-a caracterizat pe șeful poliției lui Stalin drept un monstru cu sânge rece, o brută primitivă, un călău sadic, un intrigant diabolic, un maniac sexual pândind ghemuit în limuzina lui neagră în timp ce conducea prin Moscova, ca să înhațe femei de pe stradă. Hrușciiov a rămas până la sfârșitul vieții mândru de faptul că l-a lichidat pe Beria. În definitiv, datorită loviturii de stat pe care a organizat-o împotriva lui Beria, Hrușciiov a preluat puterea și a reușit să consfințească, într-o oarecare măsură, legitimitatea poziției sale în interiorul elitei conducătoare a partidului. Pentru ca demersul lui să poată fi apreciat cum se cuvine, imaginea lui Beria a trebuit să fie zugrăvită în culori cât mai întunecate cu putință.

Acesta a fost unul dintre motivele pentru care procesul lui Beria și al complicilor lui s-a ținut în secret în 1953, încheindu-se cu condamnarea lor la moarte în decembrie, același an. Un alt motiv

pentru care a avut loc acel proces a fost mărturisit mai târziu de Hrușciiov – el a reprezentat o primă încercare de a lua în considerare crimele lui Stalin fără a-l acuza pe Stalin însuși, plasând răspunderea pe umerii „bandei lui Beria” și înfățișându-l pe Beria ca pe „geniul malefic al lui Stalin”. Această versiune a fost îmbrățișată de Svetlana Allilueva, din motive lesne de înțeles. Ea fusese încurajată deja să adopte această linie chiar de Stalin. În pasajele ei cele mai remarcabile, această carte ne arată că Stalin cunoștea arta de a face ca faptele lui ticăloase să pară a fi inițiative impuse lui de cei din jurul său. Îi plăcea să-i atribuie lui Beria rolul de „om rău” (de exemplu, ca atunci când i l-a prezentat lui Roosevelt drept „Himmler-ul nostru”, glumă care l-a pus în mare încurcătură pe președintele american). Hrușciiov a supraviețuit la curtea lui Stalin făcând pe bufonul, pe când Beria întruchipa călăul. Fiecare avea fizicul potrivit pentru rolul jucat.

Această carte conține cele mai interesante revelații despre mentalitatea conducătorilor sovietici. Ura adânc înrădăcinată față de Rusia și importanța deosebită a naționalității în echilibrul puterii reprezintă o surpriză (a se vedea mai multe despre aceasta în Nota editorului). Citind, constatăm că toți sunt conștienți de faptul că fac parte dintr-un regim criminal și săvârșesc fapte mârșave. Unii dintre ei cel puțin știu că vor avea de dat socoteală posterității. Fiecare aparatic cu un anumit rang începe să facă dosare compromițătoare pentru rivali și posibili adversari. Aceste dosare se referă la crime săvârșite din ordinul unei autorități superioare. Asemenea unui „naș” mafiot, Stalin are grijă să-și compromită complicitățile într-o manieră sistematică, iar orice încercare de a scăpa de această îndatorire de a ucide, în mod colectiv sau individual, îi trezește suspiciuni și dorința de răzbunare. Regimul sovietic apare ca un regim de șantajști, un regim extrem de ipocrit în care viciul nu încetează niciodată să aducă omagii virtuții și în care josticia se ascunde sub masca datoriei, lașitatea, sub cea a altruismului, trădarea, sub cea a binefacerii, sadismul, sub cea a eficacității, prostia, sub cea a patriotismului.

Și totuși, interesul istoric pe care-l prezintă această carte nu se limitează la bârfele de la Kremlin. Ea este în primul rând un document despre viața cotidiană de la Kremlin. Memoriile lui Hrușciiov sunt pline de goluri, autojustificări, chiar minciuni ordinare. Cu toate acestea, ele constituie, pentru istoric, un document fascinant, de neînlocuit. Și această carte ne ajută să aflăm mai multe, în special despre rolul atitudinii antirussești și surprinzătoarea contribuție a lui Beria la acest sentiment. Fără îndoială că Beria i-a mărturisit fiului

puține lucruri despre activitățile și planurile sale. Băiatul avea însă darul observației, o sensibilitate deosebită și o memorie excelentă, caracteristică tuturor celor care trăiesc înconjurați de secrete. Se afla adeseori în compania ajutoarelor tatălui său, a conducătorilor militari, a unor membri ai Biroului Politic și a soțiilor acestora. L-a privit pe Stalin cu ochii plini de adorație ai unui adolescent, apoi l-a observat prin implacabila și insistenta privire a tatălui său. Pentru el, timpul a rămas în loc. Mai mult, este interesant că Sergo Beria a ales o carieră foarte diferită de cea a tatălui său, practicând modesta meserie de inginer. Deși se poate să nu fi izbutit, strădania lui pentru a reuși să se împace cu un trecut înspăimântător și dureros este una serioasă, atât cât au permis-o sistemul și familia în care a crescut.

Françoise Thom